

СТОРІНКИ З МИНУЛОГО

Грудень
2025 р.

видання дрогобицьких краєзнавців Число 12 (44)

ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК ІСТОРІЇ, КУЛЬТУРИ ТА ПОВУТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

УКРАЇНСЬКІ КОЛЯДКИ Й ЩЕДРІВКИ

Різдвяний вечір. У хаті прибрано, всюди чистенько, стіл накрито білою скатертиною, під якою розстелено пахуче сіно. З появою першої зірки на вечірньому небі ціла родина, помолвившись, сідає за стіл до святочної вечері. Містичний, зворушливий настрій огортає всіх... Так невимовно тепло й радісно стає на душі, забуваються турботи й горечі щоденного життя. А потім, коли почнуть співати колядки, «і ніби відгомін забутих днів, лунає цей найкращий в світі спів...», людина переноситься думками у чарівний світ безтурботного дитинства, «до батька і до мами», коли все було якесь інше, особливе, краще...

Відгомін Різдвяних свят, оповитий особливим чаром поезії, знайшов свій художній вираз у нашій літературі в чудових різдвяних образках, що їх знаходимо в творах Б. Лепкого, М. Коцюбинського, С. Васильченка, а також у М. Гоголя та багатьох інших. Кого ж із нас не зворушують спомини цих свят? Незабутні враження з дитячих років?

Часто вертаємо до цих спогадів, бо чим менше від майбутнього сподіваємося, тим більше цінимо минуле і дорожимо ним. Як-то гарно тоді було, як любо і надійно. Лише не вміли ми оцінювати цих неповторних хвилин.

Ось і зараз ми святкуємо. Але хто не погодиться з тим, що ці святкові дні не тільки для нас, старших, але й для молоді вже не такі емоційно-зворушливі й радісні, якими були колись для нас в дитинстві? Багато дечого забувається, занедбується, особливо по містах. Зникають наші давні традиції, обряди, колядки і колядські звичаї. Тернисті були шляхи історії нашого народу, його культури, поезії і, зокрема, народної творчості – колядок і релігійних обрядів та звичаїв. Боротьба з ними вже віддавна провадилась і провадиться досі. Ще в XVI ст. чулися голоси проти них – «колядки з міст і сіл виженить» – читаємо в листах оборонця чистоти православної церковної обрядовості, аскета-ченця Івана Вишенського. У супліці з XVIII ст. селяни скаржаться, що священник забороняє їм співати колядки в церкві. Але ані постійні картання, ані найгостріші заборони не могли і не зможуть викоренити в нашому народі любові і прив'язання до устояних прадавніх форм його побуту і життя, особливо в

Веселих свят! Українські народні колядки.
Худ. С. Гординський. В-во «Союзний Базар». Львів, 1930-ті рр.

релігійно-духовній сфері. Багато, дуже багато має народ наш колядок і щедрівок.

Видавано їх цілі збірники. За своїм змістом переважають колядки церковні, в яких звеличується народження Ісуса Христа, Пресвята Діва Марія, апостоли, святі тощо. В них популярно, словами, доступними зрозумінню простого народу, висвітлюється тайна воплощення і народження Бога-Сина. Іншу групу становлять колядки, в яких перемішується елемент церковно-релігійний з нецерковним – історичним, хліборобсько-побутовим, любовним, весільним, звеличання сил і явищ природи тощо. Ось кілька прикладів цих колядок:

Ой ходить, ходить місяць по небі
Та й приликує зіроньку собі:
Зіронько ясна, ходи ж ти з нами,
Ходи ти з нами Бога шукати,

*Найдемо Бога – а в господаря.
Що ж він там діє? – пишеничку сіє.*

Колядка на пошану господаря:

*Ой гордопишний пане господарю!
Ой маєш бо ти, та в чім гордіти:
По твоїм дворі сам Господь ходить,
Сам Господь ходить та все лагодить.
Ой маєш бо ти три сади своїх:
А в першій саду – винограджачко,
А в другій саду – ярі бджілоньки,
А в третій саду – райські пташечки.
Ой десь ся взяли вражі вітроньки,
Порозчмхали винограджачко,
Повивертали ярі бджілоньки.
Порозганяли райські пташечки.
Стій, господарю, та не журися,
Винограджачко позростається,
Ярі бджілоньки попідносяться,
Райські пташечки позлітаються.
І за цим словом бувай же здоров.
Господь допоможе – лихо минеться.*

Колядка на звеличання родини господаря:

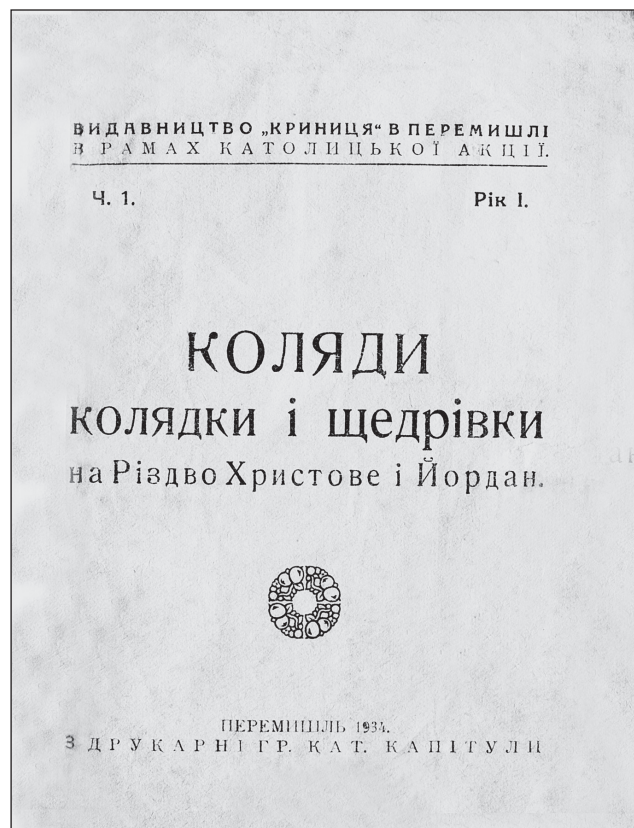
*А в нашого пан-отця
Золотії ворітця,
Перед тими ворітьми
Стоять столи застелені,
А за тими столами
Стоять ангели рядами.
Що на небі місяць –
То це наш господар,
А на небі зірка –
То це його жінка,
Що на небі зірочки –
Да то його діточки.*

Щедрівки-побажання:

*Щедрий вечір, пане господарю,
Стережи, Боже, твого товару,
Стережи, Боже, твого достатку,
Щобись не мав ніколи припадку.
Хорошую жінку маєш,
Як чашечка у меду,
Як барвінок у саду, процвітає.*

У деяких колядках збереглися сліди дружинної та княжої доби з натяками про походи на Царгород, про здобування городів. Творють вони перехід до історичного епосу передтатарської доби та описують історичні події, записані в наших літописах. Напрошується питання: як-то сталося, що в наших Різдвяних обрядах і колядках переплітаються елементи церковні з нецерковними?

Християнська Церква вела боротьбу з давніми поганськими обрядами, особливо з колядою,

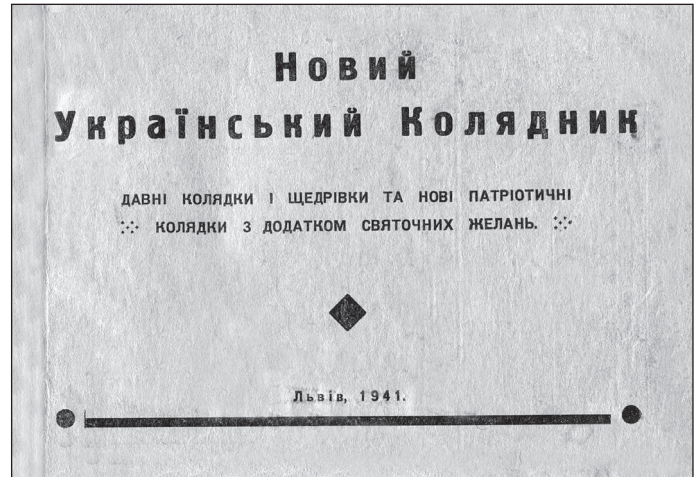
але знищити їх в цілості не була спроможна. Залишався компромісовий вихід – християнізувати давні звичаї, надати їм церковно-релігійний зміст і характер, а кращі з них піднести на ступінь християнських обрядів. Таким чином спомини в піснях про Діоніса замінено споминами про народження Христа, походи по вулицях молоді в машкарах з привітаннями замінено потім на українському ґрунті, з прийняттям християнства, колядуванням із зіркою, вертепом і т.д.

Однак у відношенні до наших українських колядських обрядів і змісту колядок та щедрівок давні греко-римські обряди не були єдиним джерелом. Великий вплив на їх формування мало давнє суто слов'янське свято в честь бога Сонця, яке предки наші обходили дуже урочисто, як свято перемоги світла над темрявою, теплого сонячного літа над мертвою, холодною зимою. Наближалась весна, що несла з собою пробудження і розцвіт природи під впливом життєдайного сонячного проміння. В хліборобському побуті наших предків цей зворот сонця на літній круг мав істотне життєве значення, і тому вони раділи і складали величальні пісні на честь Сонця та інших світил, явищ і сил природи.

Щоб забезпечити собі в наступаючому році добрий урожай і достаток, старались вони прихилити ласку обожуваних ними таємних сил природи. Дія, ритуал, ворожіння, пісня – ось найголовніші для того засоби і зброя. Сніп збіжжя на покуті, обстановка і характер самої вечери, квокання і ворожіння на щедрий вечір,

посипання – все це звернено виключно та те, щоб забезпечити майбутній урожай. З прийняттям християнства давні звичаї та величальні пісні на честь обожуваних сил і явищ природи (сонце, місяць, зірки, дощик, буйні вітроньки тощо) почали наші предки, далекі ще від правдивого розуміння християнських істин, відносити і лучити з новими постатями релігійного культу – Христос, Діва Марія, апостоли та інші святі. Ось чому в пізніших колядках і щедрівках святі апостоли разом із зіркою шукають Бога і знаходять Його в полі, де Він пшеницю сіє..., Мати Божа їсти носить..., святий Петро поганяє і т.п. Тому теж в багатьох колядках і щедрівках чуємо багато побажань хліборобського характеру. Так церковні мотиви переплелись у них з давніми побутовими.

Дуже древньою давниною повіває від наших колядок і колядських звичаїв, тому-то мають вони велику вартість для нас. «У Різдвяних обрядах, колядках і щедрівках – каже М. Сосенко – виявляється давній світогляд українського народу, його стара культура у великому розквіті й силі як ідейним змістом свят, так і художнім висловом святочних пісень. В них треба шукати релігійних і культурних основ цілого давнього українського життя». Завдяки колядковій поезії можна ввійти в найглибші куточки народного світогляду, який свідчить про глибоку релігійність, ніжність і красу душі нашого народу. А яке багатство поетичних

форм виявляється не раз у наших колядках! Ось хоч би й ця, на перший погляд така звичайнісінька на пошану дівчини:

Ой ясна, красна в лузі калина,
А ще красніша в батенька дочка,
В батенька дочка, пишина Оришечка (ім'я),
Гарно вбиралася і наряджалася,
До церкви йшла, як зоря зійшла,
А з церкви вийшла – всіх осіяла.
Там пани були – шапочки зняли,
Шапочки зняли – її питали:
«Чи ти царівна, чи королівна?»
– «Я не царівна, не королівна,
Я батькова дочка – Оришечка».
Вітай же нам, красна дівонько,
Не сама з собою – з батьком, з ненькою,
З Ісусом Христом, із святим Різдом.
За цим же словом будьте здорові!

Яке тут яскраве й сміливе порівняння дівчини з природою, і як по-мистецьки зображується дівоча краса та вплив її на людей! Це, як каже проф. М. Сумцов – чудовий по красі, досить гордовитий наш народний демократизм, для якого натуральним є, що гарна батькова дочка йде попереду між царівнами й королівнами в повазі та в шанобі. Народ, який хорошу та гарну сільську дівчину ставить так високо, держатиме високо голову, свідомий своєї гідності.

Українські колядки вийшли не з мандрівного «вертепу», чи якоїсь «шопки», а з душі народної, і народились вони «не в царському палаці, а в убогій хаті селянській». Тому-то пройняті вони доброзичливістю, пошаною до людей, сердечним, теплим почуттям. В них все змальовано яскраво та ласкаво. І сонечко, і місяць, і зорі, і дощик, і Бог Ісус Христос, Його Пречиста Мати, ангели, апостоли, святі, прості люди, рослини, тварини – всі тут ласкаві, всі зичать добра. В них помітне бажання змалювати якийсь особливий, щасливий та радісний світ, утворити світлий,

Веселих свят! Українські народні колядки.

Худ. С. Гординський. В-во «Союзний Базар». Львів, 1930-ті рр.

радісний настрій. В цьому їх неоцінима чарівна краса і вартість.

На закінчення хочеться висловити побажання, щоб наші колядки й щедрівки на віки вічні заховались у серці нашого народу, передавались з роду в рід через церковно-народні хори і колядників та завжди були на Різдвяні свята дорогими, почесними гостями в кожній українській родині.

*Благослови нас, Дитятко Боже,
Дари своєю любов'ю,
Хай жодна сила вража не зможе
Нас розлучити з Тобою!
Благослови нас, ми ж Твої діти...*

*Часопис «Життя і школа». Незалежний
орган українських педагогів та батьків у вільному
світі. USA. 1975 р., Ч. 5(154), С. 19-21.*

ГЕТЬМАНИ УКРАЇНИ: ВІД ЛИЦАРІВ СТЕПУ ДО ПРАВИТЕЛІВ ДЕРЖАВИ

На початку дуже далекого для сучасної людини XVII століття тогочасні поети писали про козацьких гетьманів не інакше як про славних полководців степового війська України-Русі:

*У тім війську стрічали і князя, і пана,
Не одного з них мали провідцю-гетьмана...
Не особою гетьман, а військом є славний,
Також гетьманом — військо, і доказ то явний.
Що є гетьман без війська чи військо без нього?
Ні, не важать нічого одне без одного.*

А вже через декілька десятиліть гетьман Війська Запорозького Іван Виговський проголошував, що «коли цар у себе в країні є цар, то і гетьман у себе в країні такий же король чи князь». У 1724 році в латино-слов'янському словнику Івана Максимовича було відзначено, що слово *Дух* (з латинської – князь, правитель) перекладається ще і як «гетьман». Автор одного з перших українських історичних довідників «Словарь малороссийской старины» Василь Ломиковський у 1808 році написав: «Гетман, тоже что генералиссимус. Так назывался главный начальник Малороссийских казацких войск. Гетман был глава всего Малороссийского войска и народа».

То хто ж вони, українські гетьмани – грізні ватажки козацтва, степові «польові командири» чи все ж таки хитромудрі правителі держави? Скільки всього їх було в історії нашої країни? Хто був першим у гетьманській когорті? Коли вперше на землях України-Русі з'явилося слово «гетьман» та що воно означало? Як змінювалося становище володарів гетьманської булави протягом часу? Звичайно, що про гетьманів України вже багато написано й до нас, однак з року в рік продовжують з'являтися нові історичні відомості, які так чи інакше доповнюють або ж спростовують ті чи інші знання про того чи іншого гетьмана.

Зазвичай громадянин України, який любить свою землю та прагне знати її історію, може назвати до десятка українських гетьманів, серед яких у першу чергу згадує Дмитра Вишневецького, Богдана Хмельницького, Петра Сагайдачного, Івана Мазепу, а вже потім Петра Дорошенка, Івана Виговського чи Кирила Розумовського. Зрозуміло, що людська пам'ять не може втримати велику кількість осіб, хоча переконані, що, наприклад, росіянин згадає більше своїх царів, поляк – королів, а американець – президентів. Чому так трапилося? Чому й досі ми не знаємо досконало свого минулого?

На жаль, з огляду на багато причин і донині Україна як держава сприймається не тільки іноземцями але й окремими нашими співгромадянами як така собі *terra incognita* (невідома земля) чи доволі випадковий уламок колишнього Радянського Союзу, де не було своєї влади, своїх правителів. Хоча ще триста-п'ятсот років наш край звався не інакше як *Ukraina terra Cossacorum*, що у перекладі означало – «Україна земля козацька», а більшість її населення звалося козаками, незважаючи на те, належали вони до козацького стану чи ні. Впродовж майже чотирьохсот років, з XV-го і до кінця XVIII-го століття, козацтву довелося подолати складний й наповнений різними подіями та явищами шлях.

На переломі XVI – XVII століть українське козацтво рішуче заявило про себе як про захисника християнської віри та рицарську спільноту. Наприклад, перебуваючи на страті запорозького отамана Івана Підкови у Львові в 1577 році, католик з Італії Філіпо Тальдучі записав передсмертну промову козацького ватажка, у якій були й такі слова: «...Я завжди боровся мужньо і як чесний рицар проти ворогів християнської віри... Я завжди прагнув бути щитом проти невірних...». Вожді Війська Запорозького неодноразово наголошували на своєму рицарському служінні всезагальному християнству та повсякчасній

Гетьман Петро Сагайдачний
(1616 – 1622)

Гетьман Іван Виговський
(1657 – 1659)

Гетьман Петро Дорошенко
(1665 – 1676)

Художник О. Красовський. Накладом книгарні Бориса Тищенка у Відні (Австрія), 1920-ті рр.

боротьбі проти його ворогів. До головних рязарських чеснот козака належали мужність, відвага, вірність, гідність, честь, добра слава, здатність до самопожертви, патріотизм, служіння високим ідеалам – боротьбі проти ворогів Святого Хреста, оборона вітчизни, захист православної Церкви.

Від часів зародження козацтва на землях України-Русі у середині XV століття з його середовища вибирався старший або ж отаман, потім – гетьман. Одні кажуть, що така виборність була пережитком племінних часів, коли обирався найсильніший чи наймудріший – вождь племені, інші кажуть, що українці перебрали традицію в австрійських імператорів, польських королів або ж кримських ханів. Як би там не було, але вже на кінець XVI століття у козацтва остаточно утвердився владний звичай обирати серед себе найбільш здібного. При цьому не важливо з якого соціального середовища він походив – князівства чи шляхти, козацтва чи духівництва. Хоча, очевидно, що перевага віддавалася «козакам з діда прадіда».

Вірогідно, що в українську мову слово «гетьман» потрапило з польської та чеської мов. У Польщу та Чехію воно прийшло з німецьких земель, де слово «*hauptmann*» («*haupt*» – «головний» чи «голова», «*mann*» — «людина») мало первісне значення як «командир військового загону». Коли в 1420 році у Чехії розпочалося велике селянське повстання проти центральної влади, то його очільника Яна Жижку соратники стали називати гетьманом (чеською мовою – «*hejtman*»). І навіть у сучасній Чеській Республіці гетьманами називають голів найбільших адміністративних одиниць – країв. З 1462 року при королівському уряді Польщі з'явилася посада надвірного гетьмана, а з часом – великого коронного та польного

гетьманів. Так само називалися й командувачі військ Великого князівства Литовського, а також сусідніх Молдавського та Волошського князівств.

Цікаво, що ще у 1511 році польський король і великий литовський князь Сигізмунд I своїм універсалом ввів посаду «Гетьмана Руського» як окремого керівника військ для земель України-Русі. Середина XVI століття ознаменувалася появою людини, що змусила звернути до України погляди всієї Східної Європи й своїми діями сприяла визначенню козацтва як окремої військово-політичної організації в державній системі Великого князівства Литовського, а потім і Речі Посполитої. Цією видатною особистістю став представник старовинного українського князівського роду Дмитро Вишневецький. А у 1578 році король Стефан Баторій в своєму універсалі йменував його двоюрідного брата князя Михайла Вишневецького «гетьманом», вимагаючи, щоб «гетьман та інші справці, також усі молодці мають бути слухняні в тому, що їм накаже нашій черкаський староста і там для нашої і коронної потреби воювати, де їм накаже».

Та не тільки козаки, але й «цивільне» населення тогочасної України визнавали козацьких ватажків за гетьманів. Так, наприклад, жителі Київської слободи у 1586 році зверталися до Яна (Івана) Оришовського як до «його милості Гетьмана Запорозького». Хоча в той же час гетьмани Війська Запорозького звалися ще й «старшими». Зокрема, впродовж 1598 року як «гетьман» і одночасно «старший» підписував свої листи провідник Війська Запорозького Тихін Байбуза. Так само робили на початку XVII століття Самійло Кішка, Іван Куцкович, Гаврило Крутневич, Михайло Дорошенко, Іван Петрижицький-Кулага, Дмитро Гуня та інші.

Гетьман Іван Скоропадський
(1709 – 1722)

Гетьман Павло Полуботок
(1722 – 1724)

Гетьман Данило Апостол
(1727 – 1734)

Художник О. Красовський. Накладом книгарні Бориса Тищенка у Відні (Австрія), 1920-ті рр.

Багато років поспіль почала формуватися легендарна традиція, згідно з якою першими українськими гетьманами проголошувалися князь Богдан Ружинський або ж шляхтич Остафій Дашкович. Зокрема, в «Списке именном всем бывшим в Малой Росии гетманам», що був складений у XVIII столітті Олександром Рігельманом, першим зазначався український шляхтич з поліського міста Овруча Остафій Дашкович: «Сей был первый, с самого начала 16 столетия, во время польского короля Сигизмунда I, из жителей украинских, уроженец города Овруча. Набрал не малое число своих земляков, назвал их козаками, а себя наименовал при них гетманом, с которыми побеждал нападающих на Украину и Польшу крымских и бесарабских татар, за которую для Польши услугу помянутым королем тем чином признан и удостоен, а в удовлетворение тем новым козакам пожаловал, для свободного поселения и выгод их, в 1505 году, земли в Киевском и Брацлавском воеводствах, и одарил их, в 1506 году, своею привилегиею о вольности и преимуществе». В інших літописах та історичних творах першим козацьким гетьманом оголошувався ЩЕ ОДИН прикордонний староста з України-Русі – Преслав Лянцкоронський.

Наприкінці XVI століття козацький гетьман Семерій Наливайко передбачав сполучення демократичних засад політичного устрою Війська Запорозького з сильною гетьманською владою. У той же час з'являється й перший проект побудови козацької держави – Задніпровського князівства. Влада у ньому мала належати спадковому князю й одночасно козацькому гетьману. На основі козацьких полків мали створюватися окремі адміністративно-територіальні одиниці,

що включали до себе полкове місто чи містечко з навколишньою сільськогосподарською територією. Столицею новоутвореного козацького князівства повинен був стати Переяслав. При цьому князю Задніпровському належала цивільна влада, а гетьману – військова.

Жорстокі війни і повстання протягом 1591 – 1596, 1625, 1630, 1637 – 1638 років за своє самовизначення стали прологом до утворення в середині XVII століття у результаті великої революції Українського гетьманату. Спочатку це було самопроголошене державно-військове утворення, що називалося Військо Запорозьке, але одночасно користувалося й іншими історичними назвами – Україна, Русь та Мала Росія. Фундатором першої у світі козацької держави став гетьман Богдан Хмельницький, який урочисто проголосив: «**А що нам Господь Бог поміг визволити Україну свою руську, при цьому я стою!**». Від 1648 й до 1764 року гетьман був справжнім володарем України-Русі та уособлював законодавчу, виконавчу й судову владу, безпосередньо управляв не тільки генеральною старшиною, полковниками, сотниками, козаками, але й усіма жителями країни. Хоча українські гетьмани від Богдана Хмельницького й до Кирила Розумовського і зберігали політичну залежність (у різних її формах) від польських королів, московських царів, турецьких султанів та шведських королів, однак все ж таки протягом довгого часу залишалися політичними керманічами своєї Української козацької держави.

Тарас ЧУХЛІБ,
доктор історичних наук,
директор Інституту геополітики.

ДЕЩО ПРО ГУЦУЛІВ (мовою оригіналу)

Продовження. Початок в №11(43).

Про теперішнє газдівство Гуцулів мало доброго прийшлобся міні сказати. В остатних часах воно дуже підупало. Давнійше малися Гуцули зовсім инакше, як нині, и біди не знали. Були «дукарі» – багатирі, що самих овець сотками випасали по полонинах; нині вже богач, хто має 20, 30 овець та пару волів. Давнійше мало хто видів жида в глибоких горах; нині вони вештаються по селах, як мурашки з бесагами¹ на плечах та виносять с хат, що ще дасться винести. Де перше одна коршма була, нині є їх чотири и пять.

Ціле майно Гуцула, то его маржина, вівці и кози т. є. дріб, и товар. Его хліб, то кукурузи; як у бойків вівсяний хліб, так ту кукурузяний – «малай». Крім огороїв коло хат, мають ще в «царинах»² (не всі) скупно орного поля та сіножата по горах між корчами. Огороди засівають кукурузами, а по між кукурузи упихають всяку ярину: капусту, бураки, фасолю, гарбузи и ин. Крім кукурузів садять «боришку»³ то при хатах, то по царинах, не багацько конопель, и се була-б вся кресценція Гуцула. Тільки там, де більша просторонь землі, можна побачити шмат землі, збіжем засіяний. Маржину випасають на царинах до зелених свят; відтак гонять у полонину, а царини заховують на кісьбу⁴.

Потреби Гуцула, правда, малі, – бо коли мав лиш кілька овець та корову, а кукурузи зародять, – то він довольний, має свою бриньдзю, молоко, гусленку⁵ до кулеші, и Гуцул взагалі лучше їсть, як Подолянин, жиючий пісним борщем та бульбами; але що ж, коли доробку у більшости майже ніякого, а ще як семя велика, то приходитьсь и огород паювати у двоє, троє, – так більш и не потреба. Гуцули вже нині співають в пісні, що біда за плечима. Деякі, не маючи ніякого доробку через те, що потратили свої ґрунти, виходять на ціле літо на роботу, лишаячи жінку и діти на волю Божу, а через те и неморальність шириться між жіноцтвом та парубками. С пилами и сокирами розходяться далеко по лісах на Буковину, пускаються в Молдаву, на Волощину, Бесарабію, в Росию и д. Суть села, де вже кілька родин вивандрували зовсім в Росию и там поселилися. Навіть в Крим заходять, де при желізницях, цукровнях та инчих фабриках заробку шукають. Найбільш займаються столярськими та теслярськими роботами; в горах звісно, найлучші сокирники. Вирабляють гонти, начиня деревляні – миски, ложки з ялівцю,

Типи гуцулів. В-во «Русалка». Львів, 1930-ті рр.

котрі у них скуповують найбільш Вірмени Кутські та в Бесарабію висилають; крісла, столики и канاپки оріхові, коновки⁶, бербениці и инші домашні знаряди. Все те провадять шкапетем, т.є. коником гуцульским до поблизьких міст: Косова, Кутів, Коломиї и Делятина. На одного коня малого вложить Гуцул до 40 коновок так, щойно голову та ноги ему видно. Такі вироби вимінюють за зерно, т. є. кукурузи. Відтак займаються ткацтвом (Косів, Монастирець и д.), вирабляють полотна, обпинки жіночі волічкові, перемітки, скатерки; инші роблять коци и сукна на сердаки⁷ (Брустури, Річка и д.), відтак бриндзю, гусленку; навіть декуди вугле випаляють и доставляють кузням. Все те розвозять конем по торгах. Часто цілий такий ланьцух тягнеться дорогою; попереду іде оден кінь, а слідом за ним всі прочі. Давнійше мали Гуцули красну расу своїх коней, «Гуцулками» званих; нині вона майже всюди перевелася. Коні ті мають бути татарського хову, вони не великі, а дуже шпаркі, до тягарів и під верх найлучші; голова у них мала, довга грива, сильні и певні ноги, масти темно-каштановатої або карі. Однакж вони дуже полохливі.

По многих селах садять Гуцули також тютюн; найлучший має бути в Москалівці коло Косова и доставляють его до магазину скарбового в Заболотові. Морг видає по 6, 8, а в добрім році и 10 сотнарів листя. Соли ту мало купують, бо майже всюди суть жерела сировиці, пр. в Рунгурах, Березові, Стопчатові, Яблоніві, Усторобах, Пістині, Бани Свірській, Акришорах, Космачи, Кутах и и.; а в Косові сіль покладна. Давнійше мав ряд майже ві всіх тих місцях свої «варні» и видавав при тім відповідну міру сировиці кожному в громаді для его потреби и худоби. Нині вже лиш в Косові истнує варня, (тая вироблює річно до

¹ Бесаги – подвійний вовняний мішок.

² Царина – поле, далеко від хати, між горами.

³ Боришка – картопля.

⁴ Кісьба – косовиця.

⁵ Гусленка – відстояне квасне овече молоко.

⁶ Коновка – дерев'яне цеберко для напування коней.

⁷ Сердак – різновид жіночої безрукавки.

68.000 сотн. соли), а видачу сировиці громадам в багатьох місцях застановлено, тому що Гуцули її переварювали, а сіль продавали: жерела-ж поставлені під надзір ревизорів. Однак той заказ мало Гуцулам на заваді, вони збираються темними ночами у тих жерел і наповняють свої бербениці сировицею; деколи приходило за те і до кривавої бійки між ними а ревизорами; а пробіглий Гуцул и «фінанци» (так ревизорів називають) змудрує. Про се оповідають вони різні пригоди. Раз зловив «фінанци» Гуцула коло жерела та держав при собі, щоб згоді відставити, де треба. Але зайшов собі в бесіду, тай каже, що его чоботи пекуть: на те дав Гуцул раду, що ему їх стягне. Як же стягнув, то кинув щосила побіч в корчі, та заким «фінанци» відшукав чоботи – виновник вже и з гори збіг.

Природа тутощня, як звісно, взагалі дикоромантична; її фізіономія на перемену, сказати б, дико-лагідна и понуро усміхнена. Ту одвічні бори вкривають верхи, що тягнуться ланцюхом, мов оден другого доганяє, поперетинані глибокими пляями та водами криштальними, з гуком розбиваючимися о скали. Се самі образи, що дійсно в силі привязати до себе чоловіка своєю урочістю, и не дивно, що Гуцул так з горами зрісся, що ему тяжко прийшло б розставатися з ними. Він любить волю, а вольним чуєся тільки між своїми верхами та полонинами. Его вже сама природа вольним виколисала, а свобода вівчарського життя напоїла его и буйністю. Модрійшої води и здоровішого воздуха нема як в горах, и тому наші Гуцули такі здорові, рослі, сильні и оборотні, бо и праці тяжкої не знали; а погляньмо нині на Подолян, то тії вже дійсно скарловатили.

Гуцули кажуть, що те, в що вони багаті – себто дерево – не має для них вартости. И, дійсно, дерево тут дуже малу вартість має, раз задля трудної комунікації, а друге – що всюди его подостатком. Ліси щонайбільше суть камеральні⁸, и камера видає громадам відповідне число дров. Однак Гуцули тим и не дуже користуються. В однім селі пр. належно громаді від камери щось 4.000 фір дров, а громада ледво половину того піднімає рік-річно, бо легше назбирати в поблизкій ярузі сухого лому, як виносити на плечох з ліса з гори свої дрова.

До краси гірської належать полонини. Полонини суть пасовиска по горах поміж лісами; найбільш на Чорногорі; а звісно, має Чорногора дев'ять віддільних верхів (найвищий верх єсть Попован – Піп-Іван). В полонини зганяють Гуцули з різних сторін свою маржину на випас на ціле літо. У них тоді урочиста днина, коли зі скотом в полонину йдуть, а свою радість обявляють вистрілами з рушниць, грають в свої трімбіти, співають и т. и. Бути ватажком цілої

Гра на трімбітах. Фото М. Сеньковського.
Косів, 1929 р.

турми⁹ в полонині почитують собі за честь Гуцули. Ватажко має до помочи підвладних собі пастухів, а всі запускають своє шмате¹⁰ чорною мастю та догтьом, щоб устеречися нехарности, позаяк шматя не змінюють в полонині ціле літо. Першого дня доїть кожний спільник свій скот, а ватажко вимірює після того видою кілько бриндзі або сира має потім кожний отримати, и дає всім відповідні значки; колиж опісля прийде хто по бриндзю, с своїм значком, то ватажко вже знає, кілька ему приналежить. В полонинах заосматруються вівчарі звичайно в рушниці, бо лучається часто, що появляється вовк або медвідь, та «бе маржину». Для того ватажко не ручить ніколи спільникам, що віддасть тільки овець, кілька отримав, бо може що пропасти, а того ніхто не устереже, особливо перед медведем, котрого Гуцули дуже «респектують» и «вуйком» або «старим» називають. Вовка не бояться, и з буком проти него йдуть, та з погордою, мабуть, називають его «малий». Вівчарський струмент – то «трімбіта». Єсть то труба, вона робиться с чотирох ялових ринвочок, котрі з гори до долу трохи розширюються; ті ринвочки складається до купи и обводиться зверха березовою корою; дірочок нема у неї ніяких, тільки на тоньшім кінці єсть пищик, також деревляний, в котрий дується. Голос трімбіти єсть дуже сильний, при тім повний, а поодинокі звуки жалібні, переймаючі; про те, що голос сильний, відбивається мелодія навіть о подальші верхи по кілька разів, що в вечір, особливо слухаючого, дійсно проникаючо настрює. На трімбіті вигравають найбільш самі сумні арії, досить монотонні. Голос трімбіти подібний до найнижшої скалі, але не той самий. У трімбіту грати – то не мала річ, и лише вівчарі полонинські її знають; прочі легіні її не знають.

Допись И. О.

Місячник «Правда». –
Львів, лютий 1879 р., С. 110-114.

⁹ Турма – стадо, череда, отара.

¹⁰ Шмате – шмаття – старий, зношений та зіпраний одяг.

⁸ Камеральні – адміністративні, державні.